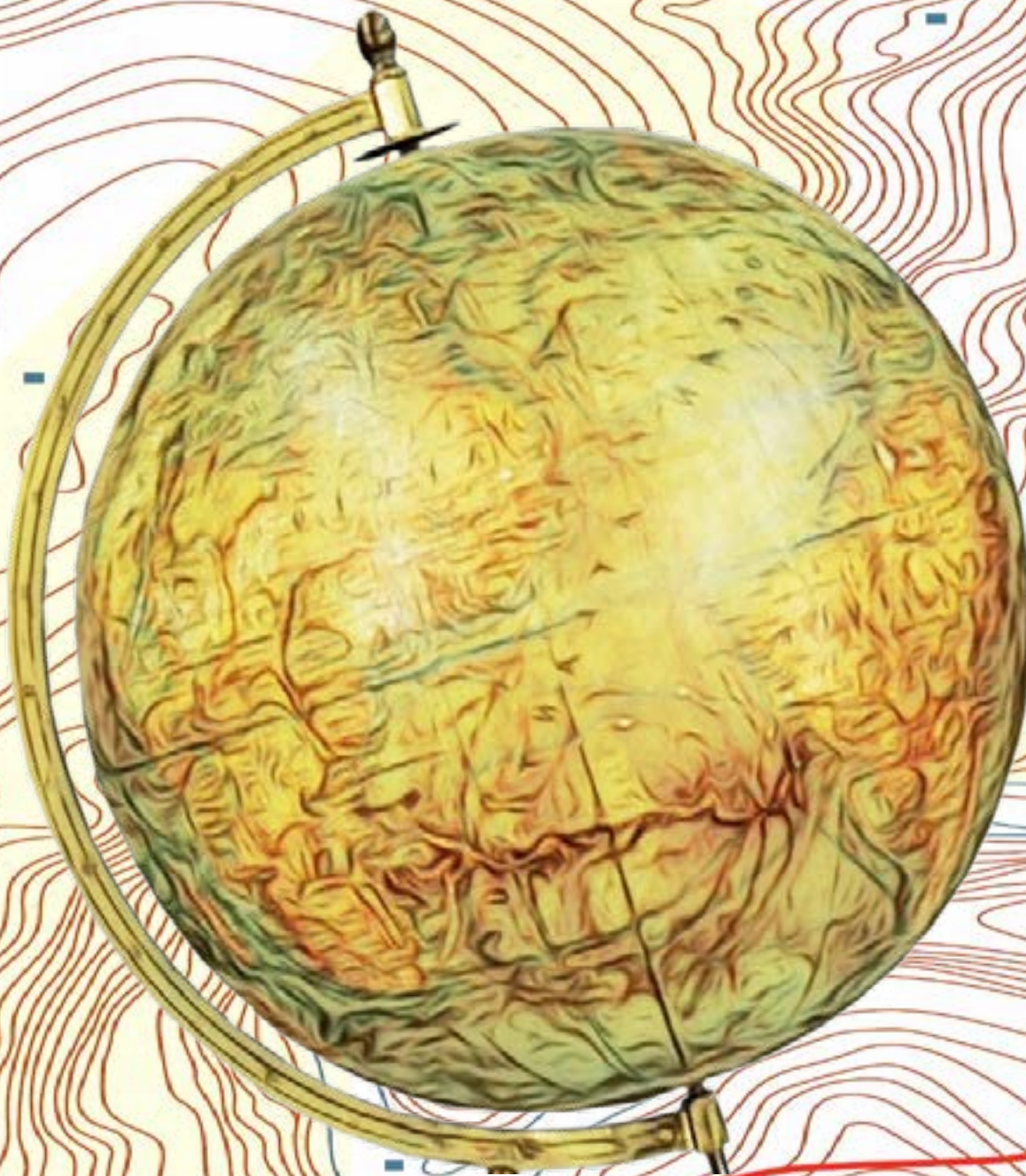

فصلنامه علمی - دانشجویی ایرانشناسی

انجمن علمی دانشجویی گروه جغرافیا دانشگاه

سال دوم، شماره پنجم، پاییز ۱۴۰۲ خورشیدی

شناسنامه نشریه:

شماره و تاریخ مجوز:

۱۴۲۶/م.ف. ۱۷/۰۲/۱۴۰۱

صاحب امتیاز:

-انجمن علمی جغرافیای دانشگاه زنجان

مدیر مسئول:

-محمدرضا نعمتی

سر دبیر:

-ابوالفضل رحیمی

استاد مشاور انجمن:

-دکتر کوهزاد رئیسی پور

استاد مشاور نشریه:

-دکتر مهدی چراغی

کارشناس نشریات دانشجویی:

- فاطمه عبدی

مدیر داخلی:

-پویا شیخ چوبانی

صفحه آرا:

-فاطمه بیگدلی

ویراستار:

-معصومه محمدلو

نوبت‌های چاپ: فصلنامه (۴ شماره در سال)

زمینه مجله: علمی - فرهنگی

وضعیت چاپ: چاپی - الکترونیکی

-سال (دوره) دوم، شماره اول، پاییز ۱۴۰۲ خورشیدی،

پیاپی پنجم.

راه ارتباطی:

Geography.Znu1401@gmail.com

نشانی:

زنجان، کیلومتر ۶ جاده تبریز، دانشگاه

زنجان، دانشکده علوم انسانی، ساختمان علوم

اجتماعی، گروه جغرافیا.

فصلنامه

علمی - دانشجویی

ایران شناسی

سخن مدیر مسئول

به نام آنکه زیبایی‌ها را دوست دارد

با عرض سلام و ادب خدمت تمامی همراهان گرانقدر، خداوند مهربان را شاکریم که توانستیم یکسال کامل را در خدمت شما بزرگواران باشیم و اینک یکبار دیگر فرصت نوشتن را به ما اعطاء کرد تا اولین شماره از دومین دوره ((فصلنامه علمی - دانشجویی ایران‌شناسی)) یا پنجمین شماره پیاپی را با حمایت حامیانی چون شما منتشر کنیم. این مجموعه حاصل تلاش جمعی از دانشجویان علوم جغرافیایی در مقاطع مختلف است تا زمینه‌ساز فضایی مناسب برای به چالش کشیدن و شناسایی دانشجویان مستعد و بانگیزه در جهت نگارش مقالات علمی و فعالیت‌های فرهنگی در دوران دانشجویی افراد باشد. امید است با این حرکت فرهیخته بتوانیم زمینه را در جهت رشد دانشجویان عزیز فراهم نمائیم، سربلند و سلامت باشید.

از تمامی اعضای محترم و پرتلاش هیئت تحریریه، اساتید محترم مشاور انجمن و نشریه (دکتر رئیس پور و دکتر چراغی) و همکاران گرامی در حوزه معاونت فرهنگی دانشگاه زنجان بخصوص جناب آقای دکتر اسلامی (معاون فرهنگی و اجتماعی)، جناب آقای دکتر بیات (مدیر حمایت و پشتیبانی اجتماعی و فرهنگی) و سرکار خانم عبدی (کارشناس نشریات دانشجویی) که یاری‌رسان ما در انتشار این فصلنامه بودند کمال تشکر را دارم و برای همه آنان از خداوند متعال سلامتی و موفقیت در تمامی مراحل زندگی را آرزو می‌کنم و از کلیه صاحب‌نظران محترم دعوت به عمل می‌آورم که با این مجله همکاری بفرمایند و با پیشنهادات سازنده خود ما را در هرچه بهتر شدن کیفیت مجله یاری دهند.

با سپاس بیکران

افتخاری برای فصلنامه ایران‌شناسی

بدین وسیله انتخاب سرکار خانم فاطمه بیگدلی را به عنوان صفحه آرای فصل نامه علمی پژوهشی (پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی) گروه جغرافیای دانشگاه زنجان را خدمت ایشان و خانواده محترمشان تبریک عرض نموده و برایشان آرزوی موفقیت روزافزون و مسیری هموار داریم.

محمد رضا نعمتی

مدیر مسئول فصلنامه ایران‌شناسی

همکاران (هیئت تحریریه) این شماره:

دکتر کوهزاد رئیس پور

بهزاد فرجی

رضا صدیق

زینب باقری

میلاذ رحمتی

علی سودی

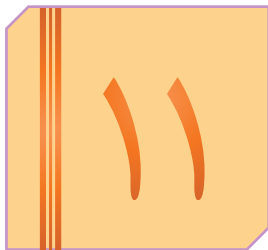
محمد رضا نعمتی

فهرست

- ۶ ..... تاثیر تغییرات اقلیمی بر اقتصاد ملی
- ۱۱ ..... سیر تاریخی موضوعات فلسفه جغرافیا از یونان باستان تا قرن بیستم
- ۱۳ ..... رابطه آلودگی هوا بر سلامتی انسان
- ۱۶ ..... نگاهی به اسناد ۳۰۰۰ ساله جهان درباره خلیج فارس
- ۱۸ ..... عوامل تخریب پوشش گیاهی و مراتع استان زنجان
- ۲۰ ..... بررسی وضعیت سالمندی جمعیت در ایران
- ۲۴ ..... امنیت اجتماعی در فضاهای شهری

تأثیر تغییرات اقلیمی
بر اقتصاد ملی

سیرتاریخی
موضوعات فلسفه
جغرافیا از یونان باستان
تا قرن بیستم

رابطه آلودگی هوا
بر سلامتی انسان

۱۶

نگاهی به اسناد ۳۰۰۰ ساله جهان درباره خلیج فارس

۱۸

عوامل تخریب پوشش گیاهی و مراتع استان زنجان

بررسی وضعیت سالمندی جمعیت در ایران

۲۰

امنیت اجتماعی در فضاهای شهری

۲۴

تأثیر

تغییرات اقلیمی بر

اقتصاد ملی

اقتصادی و افزایش بیکاری و فقر منجر می‌شود. با توجه به اهمیت موضوع و تأثیرات چشم‌گیر آن بر اقتصاد ملی، بررسی تأثیرات تغییرات اقلیمی بر اقتصاد ملی از اهمیت بالایی برخوردار است. اقتصاد، مجموعه فعالیت‌های انسانی است که برای تولید، توزیع، و مصرف کالاها و خدمات انجام می‌شود. اقتصاد همچنین یکی از مهمترین بخش‌های جامعه است که تأثیرات گسترده‌ای بر زندگی افراد دارد. تغییرات اقلیمی، به تغییرات در الگوهای آب و هوایی طبیعی اشاره دارد. این تغییرات می‌توانند ناشی از عوامل طبیعی مانند فعالیت‌های آتشفشانی یا تغییرات در مدار زمین باشند. با این حال، در حال حاضر، تغییرات اقلیمی عمدتاً ناشی از فعالیت‌های انسانی مانند تولید گازهای گلخانه‌ای است. تغییرات اقلیمی، تأثیرات گسترده‌ای بر اقتصاد دارد. این تأثیرات می‌توانند به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بروز کنند.

تغییرات اقلیمی به عنوان یکی از چالش‌های بزرگ و همه‌گیر در جهان معاصر، تأثیرات چشم‌گیری بر بخش‌های مختلف و جوانب زندگی انسان داشته است. این تغییرات، با تغییر الگوهای آب و هوایی، افزایش دما، تغییرات در الگوهای بارش و اثرات جانبی دیگر، تأثیرات عمده‌ای بر اقتصاد ملی داشته و همچنین به تغییراتی در سیاست‌ها، برنامه‌ها و راهبردهای اقتصادی منجر شده است. بررسی تأثیر تغییرات اقلیمی بر اقتصاد ملی اهمیت زیادی دارد، زیرا این تغییرات می‌توانند به طور مستقیم و غیرمستقیم بر بخش‌های مختلف اقتصاد ملی تأثیر بگذارند، از جمله صنعت، کشاورزی، گردشگری و سایر بخش‌ها. معضلات مربوط به تغییرات اقلیمی شامل کاهش تولید، تغییر در الگوی مصرف، افزایش هزینه‌ها، خسارات ناشی از فاجعه‌های طبیعی و تخریب منابع طبیعی می‌باشد که در نهایت به کاهش رشد

تأثیرات مستقیم تغییرات اقلیمی بر اقتصاد

تغییرات اقلیمی می‌توانند تأثیرات مستقیمی بر اقتصاد ملی داشته باشند. تغییرات اقلیمی می‌تواند منجر به بروز پدیده‌های شدید آب و هوایی مانند سیل، خشکسالی، و طوفان شود. این پدیده‌ها می‌توانند به زیرساخت‌های اقتصادی، تولید محصولات کشاورزی، و گردشگری آسیب وارد کنند. سیل می‌تواند منجر به تخریب جاده‌ها، پل‌ها، و ساختمان‌ها شود. این امر می‌تواند باعث شود که فعالیت‌های اقتصادی مختل شوند و خسارات مالی زیادی به بار بیاید. خشکسالی می‌تواند منجر به کاهش تولید محصولات کشاورزی شود. این امر می‌تواند باعث افزایش قیمت مواد غذایی و کاهش درآمد کشاورزان نیز شود. طوفان می‌تواند منجر به تخریب تأسیسات صنعتی و تجاری شود. این امر می‌تواند باعث کاهش تولید و افزایش هزینه‌های تولید شود. در ادامه به تأثیرات مستقیم تغییرات اقلیمی بر اقتصاد ملی می‌پردازیم.

تخریب زیرساخت‌ها:

تغییرات اقلیمی می‌توانند باعث تخریب زیرساخت‌های اقتصادی مانند جاده‌ها، پل‌ها، خطوط انتقال برق، بنادر و فرودگاه‌ها شوند. رویدادهای طبیعی شدید مانند سیل، تندباد، سوانح زمین‌لرزه و سایر رویدادهای هواشناسی حاد می‌توانند زیرساخت‌های اقتصادی را تخریب کرده و تولید و توزیع کالاها و خدمات را مختل کنند.

خسارات به بخش‌های اقتصادی:

تغییرات اقلیمی می‌توانند تأثیرات مستقیمی بر بخش‌های اقتصادی مختلف داشته باشند. به عنوان مثال، در کشاورزی، تغییر الگوی بارش و دما می‌تواند به خشکسالی‌ها، سیلاب‌ها، بیماری‌های گیاهی و کاهش عملکرد محصولات منجر شود. در صنعت، تغییرات اقلیمی می‌تواند باعث کاهش تولید، افزایش هزینه‌های تولید و از بین رفتن فرصت‌های کسب و کار شوند. همچنین، بخش‌های دیگر مانند گردشگری، حمل و نقل و انرژی نیز ممکن است تحت تأثیر تغییرات اقلیمی قرار گیرند و خسارات مالی بزرگی ببینند.

هزینه‌های تطبیق:

تغییرات اقلیمی ممکن است نیاز به هزینه‌های تطبیق و سازگاری داشته باشند. به عنوان مثال، ساخت زیرساخت‌های مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی، اجرای سیستم‌های هشداردهی و آمادگی برای رویدادهای طبیعی، استفاده از فناوری‌های پاک و مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی، و اتخاذ سیاست‌ها و قوانین مرتبط با تغییرات اقلیمی همگی هزینه‌هایی هستند که باید توسط اقتصاد ملی پوشش داده شود.

در کل، تغییرات اقلیمی می‌توانند به کاهش رشد اقتصادی، افزایش هزینه‌ها، و ایجاد نابرابر توسعه در اقتصاد ملی منجر شوند. برای مقابله با تأثیرات مستقیم تغییرات اقلیمی بر اقتصاد ملی، اقداماتی مانند ساخت زیرساخت‌های مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی، افزایش امنیت و آمادگی در برابر رویدادهای طبیعی، اصلاح سیاست‌های صنعتی و اقتصادی، و اتخاذ سیاست‌های کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای موثر است. همچنین تغییرات اقلیمی تأثیرات مستقیم و متقابلی بر رشد اقتصادی و توسعه پایدار دارند. درک و مدیریت این تأثیرات اهمیت زیادی دارد و نیاز به اقدامات موثر در سطح ملی و بین‌المللی دارد تا اقتصادها بتوانند با چالش‌هایی که تغییرات اقلیمی ایجاد می‌کنند، مقابله کنند و به سوی رشد اقتصادی پایدار و مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی حرکت کنند.

تأثیرات غیرمستقیم تغییرات اقلیمی بر اقتصاد

تغییرات اقلیمی می‌توانند منجر به افزایش سطح دریا شود. این امر می‌تواند باعث شود که مناطق ساحلی در معرض خطر قرار بگیرند و خسارات اقتصادی زیادی به بار بیاید. افزایش سطح دریا می‌تواند باعث شود که مناطق ساحلی غرق شوند یا به زیر آب بروند. این امر می‌تواند باعث شود که افراد مجبور به ترک خانه‌های خود شوند و خسارات مالی زیادی به بار بیاید.

علاوه بر این، تغییرات اقلیمی می‌تواند منجر به افزایش مهاجرت شود. این امر می‌تواند باعث شود که افراد به دنبال مکان‌های امن‌تر برای زندگی باشند. این امر می‌تواند تأثیرات اقتصادی زیادی بر کشورها داشته باشد. برای کاهش تأثیرات تغییرات اقلیمی بر اقتصاد، لازم است که اقداماتی برای مقابله با این پدیده انجام شود. این اقدامات می‌تواند شامل کاهش تولید گازهای گلخانه‌ای، توسعه فناوری‌های سازگار با محیط زیست، و آماده‌سازی برای مقابله با پدیده‌های شدید آب و هوایی باشد.

به عنوان مثال، بر اساس گزارش بانک جهانی، تغییرات اقلیمی می‌تواند باعث شود که تا سال ۲۰۵۰، ۲۰۰ میلیون نفر در جهان مجبور به مهاجرت شوند. این امر می‌تواند تأثیرات اقتصادی زیادی بر کشورهای مبدأ و مقصد مهاجران داشته باشد.

با توجه به تأثیرات گسترده تغییرات اقلیمی بر اقتصاد ملی، اهمیت این موضوع بر هیچ‌کس پوشیده نیست. سیاست‌گذاران اقتصادی باید اقداماتی را برای کاهش تأثیرات تغییرات اقلیمی بر اقتصاد ملی اتخاذ کنند. این اقدامات می‌تواند شامل کاهش تولید گازهای گلخانه‌ای، توسعه فناوری‌های سازگار با محیط زیست، و آماده‌سازی برای مقابله با پدیده‌های شدید آب و هوایی باشد.

به عنوان مثال، بر اساس گزارش سازمان ملل متحد، طوفان کاترینا در سال ۲۰۰۵ باعث خسارات اقتصادی معادل ۱۰۰ میلیارد دلار در ایالات متحده شد. این خسارات، شامل خسارات ناشی از تخریب زیرساخت‌های اقتصادی مانند جاده‌ها، پل‌ها، و ساختمان‌ها بود.

تأثیرات تغییرات اقلیمی بر تولید محصولات کشاورزی

تغییرات اقلیمی می‌تواند باعث کاهش تولید محصولات کشاورزی شود. این امر می‌تواند باعث افزایش قیمت مواد غذایی و کاهش درآمد کشاورزان شود.

به عنوان مثال، بر اساس گزارش سازمان ملل متحد، خشکسالی در سال ۲۰۱۱ باعث کاهش تولید محصولات کشاورزی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا شد. این امر باعث افزایش قیمت مواد غذایی در این منطقه شد و تأثیرات اقتصادی زیادی بر کشورهای این منطقه داشت.

تأثیرات تغییرات اقلیمی بر گردشگری

تغییرات اقلیمی می‌تواند باعث کاهش جذابیت مناطق گردشگری شود. این امر می‌تواند باعث کاهش درآمد حاصل از گردشگری شود. به عنوان مثال، افزایش سطح دریا می‌تواند باعث شود که مناطق ساحلی در معرض خطر قرار بگیرند. این امر می‌تواند باعث شود که افراد کمتر به این مناطق سفر کنند و تأثیرات اقتصادی زیادی بر صنعت گردشگری داشته باشد. تغییرات اقلیمی می‌توانند به تغییر در مقصدهای گردشگری و تغییر در فصول گردشگری منجر شوند. این تغییرات می‌توانند تأثیرات قابل ملاحظه‌ای روی صنعت گردشگری داشته باشند. با تغییر در شرایط آب و هوایی و محیط زیست، مقصدهای گردشگری ممکن است تغییر کنند. به عنوان مثال، برخی مکان‌های گردشگری که قبلاً به دلیل آب و هوای مطلوب و مناظر طبیعی جذاب، مقصد گردشگران بودند، ممکن است به دلیل تغییر در آب و هوا و کاهش جاذبه‌های طبیعی، جذابیت خود را از دست داده و گردشگران به سمت دیگر مقاصد جدید متمایل شوند. همچنین، تغییرات اقلیمی می‌تواند به تغییر در فصول گردشگری منجر شوند. به طور معمول، فصل‌های گردشگری به عنوان زمان‌هایی تعیین می‌شوند که شرایط آب و تصاد محلی و تأثیرات اجتماعی و فرهنگی منجر شوند. بنابراین، صنعت گردشگری نیازمند انطباق با تغییرات اقلیمی است. این انطباق می‌تواند شامل توسعه استراتژی‌ها و طرح‌های مدیریتی برای مقابله با تغییرات

اقلیمی، تنظیم الگوی تورها و مقصدهای گردشگری بر اساس تغییرات اقلیمی، ترویج گردشگری پایستا و پایدار، بهبود زیرساخت‌های گردشگری مانند حمل و نقل عمومی سبزتر و ارتقای آگاهی گردشگران درباره تأثیرات اقلیمی می‌شود. همچنین، همکاری بین دولت‌ها، صنعت گردشگری و جامعه برای مدیریت اثرات تغییرات اقلیمی در صنعت گردشگری بسیار مهم است.

تأثیرات تغییرات اقلیمی بر تولید محصولات کشاورزی

تغییرات اقلیمی می‌تواند منجر به بروز پدیده‌های شدید آب و هوایی مانند سیل، خشکسالی، و طوفان شود. این پدیده‌ها می‌توانند به طور مستقیم بر تولید محصولات کشاورزی تأثیر بگذارند. سیل می‌تواند باعث آبگرفتگی مزارع شود. این امر می‌تواند باعث از بین رفتن محصولات کشاورزی و کاهش تولید شود. خشکسالی می‌تواند باعث کمبود آب شود. این امر می‌تواند باعث کاهش رشد محصولات کشاورزی و کاهش تولید شود. طوفان می‌تواند باعث آسیب دیدن مزارع شود. این امر می‌تواند باعث از بین رفتن محصولات کشاورزی و کاهش تولید شود. تغییرات اقلیمی می‌تواند منجر به تغییرات در الگوهای آب و هوایی شود. این تغییرات می‌توانند به طور غیرمستقیم بر تولید محصولات کشاورزی تأثیر بگذارند. تغییرات دما می‌تواند باعث تغییر فصل‌ها شود. این امر می‌تواند باعث شود که محصولات کشاورزی در زمان نامناسبی کشت یا برداشت شوند. تغییرات در میزان بارندگی می‌تواند باعث تغییر در چرخه آب شود.

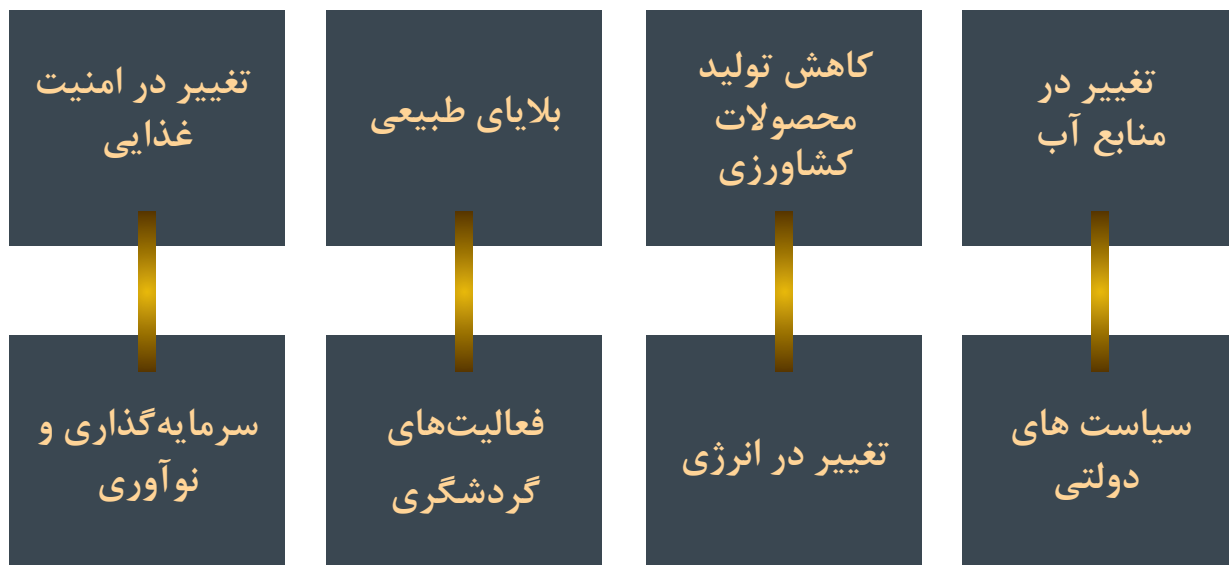

راهکارهای مقابله با تأثیرات تغییرات اقلیمی بر تولید محصولات کشاورزی

برای مقابله با تأثیرات تغییرات اقلیمی بر تولید محصولات کشاورزی، می‌توان از راهکارهای زیر استفاده کرد.

- کاهش تولید گازهای گلخانه‌ای
- توسعه فناوری‌های سازگار با محیط زیست
- آماده‌سازی برای مقابله با پدیده‌های شدید آب و هوایی

تغییرات اقلیمی تأثیرات گسترده‌ای بر مهاجرت جمعیت‌ها در سراسر جهان دارد. این تأثیرات می‌توانند به صورت مستقیم یا غیرمستقیم از طریق تغییر در منابع آب، تلفات کشاورزی، تأثیر بر امنیت غذایی و زلزله‌ها، سیلاب‌ها و طوفان‌ها ایجاد شود. در زیر تأثیرات اصلی تغییرات اقلیمی بر مهاجرت را می‌بینید:

تغییرات اقلیمی تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر رشد اقتصادی و توسعه پایدار دارند. این تأثیرات به صورت مستقیم و غیرمستقیم رخ می‌دهند و ممکن است به چالش‌های جدی برای اقتصادها و جوامع منجر شوند. تأثیرات تغییرات اقلیمی بر رشد اقتصادی عمدتاً به دو شکل قابل مشاهده است:

تغییرات اقلیمی می‌توانند باعث تخریب زیرساخت‌های اقتصادی شده و به طور مستقیم بر بخش‌های اقتصادی تأثیر بگذارند. به عنوان مثال، افزایش شدت و فراوانی رویدادهای طبیعی ناشی از تغییرات اقلیمی می‌تواند ساختمان‌ها، زیرساخت‌های حمل و نقل، و تولیدات صنعتی را تخریب کند و هزینه‌های بزرگی را برای بازسازی و بازیابی زیان ایجاد کند. تغییرات اقلیمی می‌توانند از طریق تأثیر بر عوامل اقتصادی و اجتماعی دیگر، به رشد اقتصادی و توسعه پایدار تأثیر بگذارند. به عنوان مثال، تغییر الگوهای آب و هوایی و بارش‌ها می‌تواند تأثیراتی بر کشاورزی و تولید محصولات غذایی داشته باشد. کاهش تولید محصولات کشاورزی به دلیل خشکسالی‌ها و تغییر الگوی بارش می‌تواند به کاهش درآمد کشاورزان و کاهش توان رقابتی کشورها در بازار جهانی منجر شود.

همچنین، تغییرات اقلیمی می‌توانند بر بخش‌های دیگر مانند گردشگری، انرژی، حمل و نقل، و صنایع مرتبط تأثیر بگذارند. بنابراین، تغییرات اقلیمی می‌توانند باعث کاهش رشد اقتصادی، افزایش هزینه‌ها، کاهش تولید و ایجاد عدم تعادل در اقتصاد ملی شوند. از این جهت، توسعه پایدار و مبتنی بر مقاومت در برابر تغییرات اقلیمی به عنوان یک چالش اساسی در مسیر رشد اقتصادی و توسعه پایدار مطرح می‌شود. سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی و محیط زیستی باید با در نظر گرفتن تأثیرات تغییرات اقلیمی طراحی شوند تا رشد اقتصادی پایدار و مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی را تضمین کنند.

سیر تاریخی موضوعات فلسفه جغرافیا از یونان باستان تا قرن بیستم

فلسفه جغرافیا به عنوان یک علم نسبتاً جوان، در قرن بیستم شکل گرفته است. اما می‌توان ریشه‌های فلسفه جغرافیا را در دوران باستان پیدا کرد. در طول تاریخ، انسان‌ها همواره به بررسی و تفسیر جغرافیا علاقه‌مند بوده‌اند و این تفکرات به تدریج به شکل‌گیری علم جغرافیا و در نهایت فلسفه جغرافیا منجر شد. که در سه دوره زندگی تقسیم شده هست: الف) دوران باستان، ب) قرون وسطی و ج) قرن بیستم.

دوران باستان: فلاسفه یونانی مانند هراکلیتوس، پیتاگوراس و افلاطون به بحث و تامل درباره طبیعت و جغرافیا می‌پرداختند. هراکلیتوس معتقد بود که جغرافیا و تغییرات جغرافیایی تأثیر زیادی بر روی زندگی و رفتار انسان‌ها دارد. پیتاگوراس به بررسی هندسه و نظم جهان می‌پرداخت و افلاطون نیز نظریه‌هایی درباره تأثیر محیط فیزیکی بر افراد و جوامع بیان کرده بود.

قرون وسطی و دوران رنسانس: جغرافیا به مرور به عنوان یک علم مستقل شناخته شد و نظریه‌هایی درباره تأثیر جغرافیا بر جوامع و تمدن‌ها مطرح شد. در قرن هجدهم، جغرافیدانان مانند ادموند هالی، و اریکسنا ون هاون بحث‌هایی درباره نقش جغرافیا در توسعه تاریخی و اقتصادی جوامع داشتند.

در قرن بیستم: علم جغرافیا به صورت رشته‌های متنوعی از جمله جغرافیای فیزیکی، جغرافیای انسانی و جغرافیای سیاسی تقسیم شد. در همین دوره، تفکرات فلسفی درباره جغرافیا و نقش آن در جوامع بشری نیز به اوج خود رسید. جغرافیدانان مشهوری مانند ژئورگ سیمل، دیوید هاروی و ادوارد سوایتزر در این زمینه افکار مهمی ارائه کردند.

بحث از فلسفه جغرافیا دارای اهمیت و ضرورت زیادی است. در زیر به برخی از اهمیت‌ها و ضرورت‌های بحث از فلسفه جغرافیا اشاره خواهیم کرد:

درک عمیق تمدن‌ها و جوامع: فلسفه جغرافیا ما را در درک عمیق‌تری از تمدن‌ها و جوامع مختلف در سطح جهانی کمک می‌کند. این بحث به ما کمک می‌کند تا نقش جغرافیا در شکل‌گیری تاریخ، فرهنگ و سیاست‌های یک منطقه را درک کنیم.

تأثیر محیط بر انسان: فلسفه جغرافیا به ما کمک می‌کند تا درک بهتری از تأثیر محیط فیزیکی بر زندگی و رفتار انسان‌ها پیدا کنیم. محیط زیست، اقلیم، طبیعت و منابع طبیعی همه نقش قابل توجهی در تشکیل هویت انسان‌ها دارند.

رسوم مختلف جوامع را بهتر درک کنیم. این درک به ما کمک می‌کند تا با احترام و تعامل بهتری با افراد از زمینه‌های فرهنگی مختلف داشته باشیم.

۲) آگاهی از چالش‌های جهانی: فهم بهتری از چالش‌های جغرافیایی جهان، ما را قادر می‌سازد تا به مسائلی مانند تغییرات آب و هوا، کاهش منابع طبیعی و مهاجرت جمعیتی با آگاهی بیشتری نگریده و در تصمیم‌گیری‌ها مسئولانه‌تر عمل کنیم.

۵) توسعه هوش مکانی: بحث از فلسفه جغرافیا می‌تواند به توسعه هوش مکانی کمک کند. هوش مکانی به معنای فهم بهتر از فضا و مکان است و می‌تواند به ما کمک کند.

رضا صدیق

(دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه اخلاق)

جغرافیایی می‌پردازند.

نظریه‌های محیط زیستی:

این مباحث به بررسی تأثیر محیط زیست بر انسان‌ها و جوامع می‌پردازند. بحث در مورد تأثیر آب و هوا، آب، خاک و منابع طبیعی بر زندگی و تمدن‌ها، مدیریت محیط زیست و توسعه پایدار می‌باشد.

نظریه‌های فضا و طبیعت:

این مباحث به بررسی فضای جغرافیایی، تأثیر فضا بر رفتار انسانی و تعامل بین انسان و طبیعت می‌پردازند. بحث در مورد مفهوم فضا، محیط ساخته شده، تحولات شهرنشینی و طراحی شهری در فلسفه جغرافیا مورد بحث قرار می‌گیرد.

نظریه‌های جغرافیای سیاسی و اجتماعی:

این مباحث به بررسی روابط بین جغرافیا و قدرت، سیاست و جوامع می‌پردازند. بحث در مورد تأثیر جغرافیا بر قدرت و سیاست، توزیع منابع و عدالت اجتماعی، جغرافیای قومیت و هویت ملی مورد بحث قرار می‌گیرد.

چگونه می‌توانیم از بحث از فلسفه جغرافیا در زندگی روزمره استفاده کنیم؟

بحث از فلسفه جغرافیا می‌تواند به شما در زندگی روزمره به صورت زیر کمک کند:

۱. درک بهتر از محیط زندگی

۲. درک ارتباطات بین‌المللی

۳. مدیریت منابع

۴. فهم بهتر از چالش‌ها و مسائل جهانی

۵. دیدگاه منطقی و تفکر نوآورانه

چند نکته را برای استفاده از فلسفه جغرافیا در زندگی روزمره بررسی می‌کنیم:

۱) فهم بهتر از روابط انسانی و فرهنگی: فلسفه جغرافیا به ما کمک می‌کند تا فرهنگ‌ها، زبان‌ها، دین‌ها و

تفکر منطقه‌ای و جهانی: فلسفه جغرافیا ما را به تفکر منطقه‌ای و جهانی تشویق می‌کند. این بحث به ما کمک می‌کند تا درک بهتری از ارتباطات و تعاملات بین منطقه‌ها، چالش‌های جهانی و مسائل مشترک انسانی پیدا کنیم.

توسعه پایدار: فلسفه جغرافیا به ما کمک می‌کند تا بهترین راه‌کارها و سیاست‌ها را برای توسعه پایدار و مدیریت منابع طبیعی پیدا کنیم. درک عمیق از ارتباط بین انسان و محیط زیست به ما کمک می‌کند تا بهبود مستدام و متوازی را در توسعه اقتصادی و اجتماعی رقم بزنیم.

دیدگاه‌های نوآورانه: بحث از فلسفه جغرافیا ما را به دیدگاه‌های نوآورانه و خلاقانه درباره مسائل مرتبط با جغرافیا تشویق می‌کند. این بحث محیطی را فراهم می‌کند که راهکارها و نظریات جدیدی را برای مواجهه با چالش‌ها و مسائل پیش رو ارائه کنیم.

* به طور کلی، فلسفه جغرافیا باعث می‌شود تا ما بهترین رویکردها و راهکارها برای تفهیم و تسهیل زندگی در جهان را بیابیم.

فلسفه جغرافیا به یک مجموعه گسترده از مباحث مرتبط با جغرافیا می‌پردازد. در زیر به برخی از مباحث اصلی که در فلسفه جغرافیا مورد بحث قرار می‌گیرند، اشاره می‌کنیم:

نظریه‌های مکان و مکانیابی:

این مباحث به بررسی مفهوم مکان، ارتباط بین فضا و مکان با جوامع انسانی و نظریه‌های مکانیابی می‌پردازند. بحث در مورد مکان و مکانیابی با تأکید بر نقش زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی در تعیین مکان‌ها و مکانیابی مناسب برای فعالیت‌های انسانی صورت می‌گیرد.

نظریه‌های زمان و تاریخ:

این مباحث به بررسی مفهوم زمان، تاریخ و تأثیر آنها در تحولات

رابطه آلودگی هوا و سلامتی انسان

سلامتی است.

سالم: کیفیت هوا در این شرایط قابل قبول است و برای تعداد بسیار کمی از افراد با ملاحظات بهداشتی خاص همراه است. در این شرایط افرادی که نسبت به ذرات معلق، دی‌اکسید نیتروژن و ازن حساسیت ویژه‌ای دارند ممکن است علائم تنفسی از خود بروز دهند.

ناسالم برای گروه‌های حساس: افراد بیشتری از گروه‌های حساس (مثل بیماران قلبی، سالمندان، کودکان و زنان باردار) در این شرایط ممکن است اثرات بهداشتی خاصی را تجربه نمایند، ولی اکثریت مردم تحت تأثیر قرار نمی‌گیرند.

ناسالم: در این حالت هر فردی ممکن است اثرات سوء بهداشتی را تجربه کند و اعضای گروه‌های حساس نشانه‌های حادتری را بروز می‌دهند.

بسیار ناسالم: در این حالت هر فردی ممکن است تحت خطر اثرات جدی بهداشتی باشد.

خطرناک: این حالت خطرات جدی برای سلامت همه افراد و بیانگر شرایط اضطراری است.

بدون شک هر موجود زنده برای ادامه حیات خود نیازمند آب، غذا، و هوا می‌باشد که در این میان نقش هوا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بطوریکه یک انسان معمولی در حالت استراحت به ۱۲، کار سبک ۴۵ و کار سنگین ۶۹ کیلوگرم هوا نیاز دارد، در صورتی که مقدار غذایی را که یک انسان در روز مصرف می‌کند می‌تواند در حدود ۱/۵ کیلوگرم و مقدار آب مصرفی اش را ۲/۵ کیلوگرم تخمین زد. از طرفی یک انسان می‌تواند بدون غذا تقریباً هفته و بدون آب حدود ۵ روز زنده بماند، ولی بدون هوا بیش از چند دقیقه قادر به ادامه حیات نخواهد بود. لذا پاکیزگی و بهداشت هوا هم از نظر کیفی و هم از کمی ارتباط مستقیم با سلامت موجودات (انسان، حیوان، گیاه) دارد و به تبع آن کیفیت هوا نیز ارتباط مستقیم با عملکرد انسان دارد.

از آنجا که آلاینده‌های زیست‌محیطی، انسان عصر حاضر را مورد تهدید قرار داده است، پرداختن به موضوع آلودگی هوا و رابطه آن با انسان ضروری به نظر می‌رسد به همین دلیل ما تصمیم بر این داریم که در این پژوهش به میزان اهمیت این ارتباط و راه حل‌های آن بپردازیم.

هوای پاک:

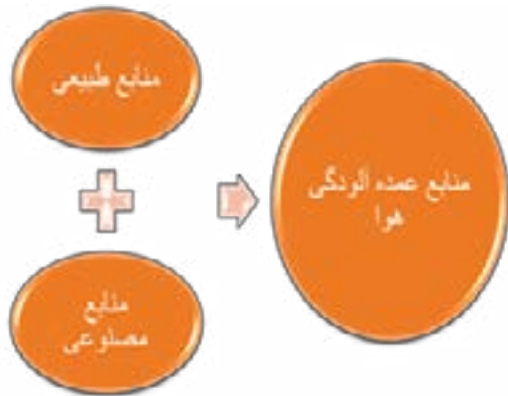
منظور از هوای پاک این است که هوا به دور از هر گونه دود و گرد و غباری باشد تا به سلامت گیاهان بخصوص انسان و حیوان لطمه‌ای وارد نشود. که امروزه هوای پاک را با استفاده از شاخصه‌های مختلفی مورد بررسی قرار میدهند که موسوم است به Air quality index که با حروف اختصاری AQI نشان میدهند.

سطوح مختلف این شاخصه‌ها عبارت است از:

پاک: در این شرایط کیفیت هوا رضایت‌بخش و دارای خطر سلامتی ناچیز یا به کل فاقد ریسک

شاخص آلودگی هوا (AQI)	
خطرناک	
بسیار ناسالم	
ناسالم	
ناسالم <small>برای گروه‌های حساس</small>	
سالم	
پاک	

آلودگی هوا (Air Pollution):

آلودگی هوا عبارتست از وجود یک یا چند و یا مخلوطی از آلوده کننده های مختلف در هوای آزاد، به آن اندازه که برای انسان مضر بوده و یا موجب زیان رساندن به حیوانات، گیاهان و اموال شوند.

منابع عمده آلودگی هوا عبارتند از: منابع طبیعی و منابع مصنوعی و لیکن تقسیم بندی آنها ممکن است براساس منبع، منشاء، ترکیبات و حالات اثرات فیزیولوژیکی متفاوت باشند. اما با توجه به توسعه و پیشرفت صنایع و تکنولوژی، توسعه شهرها، ازدیاد جمعیت و افزایش وسایل نقلیه موتوری سهم آلاینده های مصنوعی که به محیط زیست رها می شوند، به مراتب بیشتر از منابع طبیعی می باشند.

منابع مصنوعی آلودگی هوا:

منابع مصنوعی به دست بشر بوجود آمده و مورد استفاده روزمره می باشد شامل وسایل نقلیه، صنایع، منابع تجاری و خانگی که سهم آلوده کنندگی این منابع بمراتب بیش از منابع طبیعی است.

وسایل نقلیه خصوصاً اتومبیل های شخصی جزء ضروریات زندگی انسان ها شده است که حتی در بعضی مواقع به خرید مسکن ترجیح داده می شود و مشکلات متعددی بوجود آورده است. که یکی از آنها آلودگی هوا میباشد. و در حال حاضر اتومبیل به عنوان منبع مهم آلودگی هوا خصوصاً در شهرها شناخته شده است. ولی این پیشرفت آلودگی ها خصوصاً آلودگی هوا را به دنبال داشته است.

مواد آلوده کننده به صورت جامد، مایع و گاز در هوا پراکنده میشود که از مهمترین عوامل آلوده کننده ها عبارتند از: منواکسیدکربن، اکسیدهای گوگرد، اکسیدهای ازت، اکسید کننده های فتوشیمیایی، هیدروکربورها، ذرات معلق در هوا و مواد رادیواکتیو که به چند مورد از آنها اشاره میکنیم.

منواکسیدکربن:

گازی است بی بو، بی رنگ و بی مزه که قسمت اعظم آن از احتراق ناقص مواد کربن دار نتیجه میشود. این گاز در هوا پایدار است و احتمالاً با سرعت بسیار کم به آن تبدیل میشود. چون این گاز مدتی بدون تغییر در هوا باقی می ماند از میزان غلظت آن جهت تخمین پراکندگی سایر گازهای آلوده ساز استفاده میشود. منبع اصلی تولید منواکسیدکربن در شهرها، وسیله نقلیه موتوری است البته فعالیت های صنعتی و احتراق ناقص سوخت در تاسیسات تجاری و دستگاههای حرارتی و سوختن زباله نیز در تولید این گاز سهیم هستند.

ذرات معلق:

ذرات از منابع مختلف وارد هوا میشوند که احتراق مواد سوختی، ذوب فلزات، کارخانجات شیمیایی، عملیات خرد کردن و سائیدن و کارخانجات تولید مصالح ساختمانی از آن جمله اند.

مواد رادیواکتیو:

بعد از جنگ جهانی دوم استخراج کانی های مواد رادیواکتیو طبیعی، انفجارهای اتمی، راکتورهای جدید و صنعت انرژی اتمی، مصرف مواد رادیواکتیو در کشاورزی و صنعت، طب و سایر امور، سبب آلودگی هوا با مواد رادیواکتیو گردیده است.

تا این بخش در مورد رفتار انسان با محیط زیست خود مطالبی را بیان کردیم. در ادامه به تاثیرات آلودگی هوا بر زندگی انسان خواهیم پرداخت.

آلودگی هوا و انسان:

۱- آلودگی هوا و مسمومیت گیاهان:

گیاهان، قربانیان ناخواسته آلودگی هوا هستند و بر اثر آلودگی هوا مسموم می شوند. بر این اساس، با این که گیاهان از عوامل مهم کاهش آلودگی هوا به شمار می آیند، ولی افزایش مقدار و غلظت آلوده کننده ها در ۱۰ سال گذشته موجب شده تا گیاهان نیز آسیب ببینند. تحقیقات نشان می دهد یکی از این عوامل تاثیرگذار، دی اکسید

گوگرد است، این گاز در فضا اکسید می‌شود و در بخار آب حل می‌گردد و به این ترتیب، اسیدسولفوریک تولید می‌کند. این اسید باعث افزایش اسیدیته باران می‌شود و مسمومیت موضعی در گیاهان به وجود می‌آورد. همچنین این گاز از طریق روزنه‌ها وارد گیاهان می‌شود و با آب موجود در گیاه، تولید اسید می‌کند که این اسید باعث مسمومیت گیاه، تخریب روزنه‌ها و مانع فتوسنتز می‌شود.

۲- آلودگی هوا و آثار آن بر بارداری:

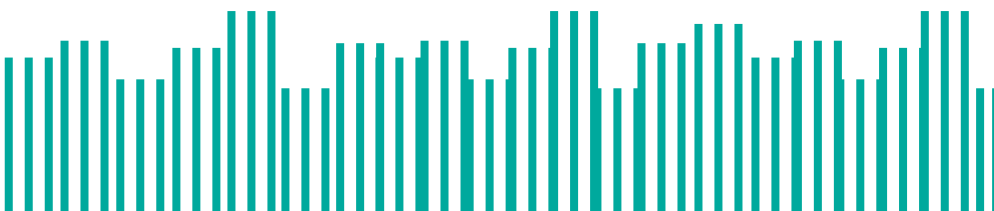
تحقیقات نشان داده است طیف وسیعی از اختلالات و عوارض آلودگی هوا بر دستگاه تولید مثل، باردای، جنین و نوزاد اثر می‌گذارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد؛ اثرات آلاینده‌ها بر جنین شامل عوارضی مانند وزن پایین زمان تولد، تاخیر رشد داخل رحمی و مرگ داخل رحمی است که آلاینده‌های منواکسید کربن، دی‌اکسید گوگرد و ذرات معلق، بیشترین تاثیر را در این میان دارند. میزان مواجهه مادر با گروهی از ذرات معلق یا هیدروکربن در هشتمین ماه بارداری بر رشد جنین اثر مستقیم دارد. این اتفاق بیشتر در نواحی صنعتی و شهرهای بزرگ بویژه در زمستان رخ می‌دهد. از سوی دیگر، تحقیقات نشان می‌دهد زنان بیشترین گروه آسیب‌پذیر و در معرض خطر آلودگی هوا در منزل هستند.

۳- تاثیر آلودگی هوا بر افسردگی، استرس و اضطراب:

آلودگی هوا می‌تواند یکی از عوامل استرس مزمن در افراد باشد که منجر به آسیب‌ها و بیماری‌های روحی و جسمی می‌گردد. کاهش کیفیت هوا ارتباط مستقیمی با کم شدن بهره‌وری و یادگیری در بزرگسالان و کودکان دارد. تحقیقات نشان می‌دهد که التهابات مغزی و عدم تعادل در میزان هورمون‌ها ممکن است به علت وجود ذرات معلق در محیط به وجود آیند که خود باعث بروز و افزایش سطح استرس در افراد می‌شوند. مورد دیگری که می‌تواند بر روی سلامت روانی و ذهنی افراد تاثیر بگذارد، کیفیت هوای داخلی (IAQ) است. بر طبق تحقیقات سازمان حفاظت زیست محیطی آمریکا، آلودگی هوای داخل خانه تا ۵ برابر بیشتر از هوای بیرون است. آلودگی هوای خانه علاوه بر آن که ممکن است به دلیل ورود آلاینده‌ها از فضای بیرون و از طریق درها و پنجره‌ها باشد می‌تواند عوامل دیگری نیز داشته باشد. قطعاً رابطه متقابل انسان و محیط زیست غیر قابل انکار است و هر چه انسان مدبرانه در این محیط گام بردارد می‌تواند به یک رشد پایدار برسد. تجربیاتی که در دنیا دریافت شده است، نشان می‌دهد که حتی اگر کمی آلودگی هوا افزایش پیدا کند، میزان مرگ و میر به مقدار معنی‌دار و قابل توجهی افزایش پیدا خواهد کرد. بنابراین یک فاکتور خطر در ماه‌هایی که آلودگی هوا بیشتر است، اگر به منوال سال‌های گذشته این آلودگی ادامه پیدا کند باید انتظار داشته باشیم میزان مرگ و میر افزایش یابد. در مورد میزان مرگ‌ومیر در اثر آلودگی اثبات شده حتی به میزان کم آلودگی- که بیشتر این آلودگی به گاز دی‌اکسیدکربن و دی‌اکسید نیتروژن هست- به میزان قابل توجهی مرگ‌ومیر را افزایش می‌دهد، چون افزایش آلودگی هوا، افزایش مونوکسیدکربن، دی‌اکسیدکربن و دی‌اکسید نیتروژن همه منجر به افزایش مرگ و میر می‌شود.

علی سودی

(دانشجوی کارشناسی جغرافیا)

نگاهی به اسناد ۳۰۰۰ ساله جهان درباره خلیج فارس

در بخش مرکزی بالکان بود) گذشته و به رود دیگری به نام تیگریس می‌ریزد که این رود پس از عبور از شهر اوپیس (شهری کنار رودخانه دجله در ۸۰ کیلومتری بغداد) به دریای اریتره می‌ریزد.

مورخان و دریانوردانی همچون هردوت، آگاتارشید، نئارخوس، آریان، ویلفرد هاروی شوف، پرسای سایکس و آلفونس گابریل از ارترا شاهزاده ایرانی کم و بیش صحبت کردند. در پاراگراف ۳۳، ۳۴ و ۳۵ کتاب کهن رهنما دریای اریتره، بخشی از دریای پارس از آن دریای اریتره است و جغرافی دانان یونانی و رومی تا قرن ۱۸ به طور مستمر عبارت دریای اریتره را به کار می‌بردند.

یونانیان ثبت‌کننده نام دریای پارس

در یکی از کهن‌ترین اسناد درباره دریانوردی در خلیج فارس که به سده ۴ پیش از میلاد مربوط است آمده: دریانوردی به نام نئارخوس در یازدهمین سال فرمانروایی اسکندر مقدونی و به دستور او سفر دریایی خود را آغاز کرد و به دهانه تنگه هرمز رفته و پس از عبور از خلیج فارس در ساحل رود کارون لنگر انداخت.

یونانیان اولین بار نام دریای پارس را بر این آب‌ها اطلاق کردند و سفرنامه نئارخوس تا صدها سال بعد تنها مأخذ مورد استفاده جغرافی‌دانان برای شناخت آب‌ها و سواحل بود. خلیج فارس و مترادف‌های آن در سایر زبان‌ها، اصیل‌ترین نامی است که بر روی کهن‌ترین کتیبه‌ها، منابع، زبان‌ها و ادبیات جهانی باقی مانده است. داریوش هخامنشی در کتیبه‌های کانال سوئز از این پهنه آبی به عنوان (دریائی که از پارس آغاز می‌شود) یاد می‌کند.

پیشینه دریانوردی در خلیج فارس

۲ هزار سال پیش از میلاد مردمان تمدن‌هایی مانند سومر، ایلام و اکد مسیر بین، بین‌النهرین و موهن جودارو در دره سند را از طریق این پهنه آبی طی

این روزها درحالی نام خلیج فارس تحریف می‌شود که در اسناد کشورهای مختلف از جمله یونان و حتی کتب عربی نام این دریا فارس بوده و حتی در اسناد مربوط به قبل از میلاد مسیح هم از نام دریای پارس استفاده شده است.

خلیج فارس یا دریای پارس حدود ۵۰۰ هزار سال پیش، نخست در کنار دشت‌های جنوبی ایران تشکیل شد و به مرور زمان شکل ثابت کنونی خود را یافت. سومین خلیج بزرگ جهان نام‌های گوناگونی از زمان پیدایش به خود دیده است اما معنای تمامی نام‌ها فقط به اصالت ایرانی و پارسی آن برمی‌گردد.

اریتره اولین نام دریای پارس

بر اساس کتاب‌های نوشته شده توسط احمد اقتداری (از دریای پارس تا دریای چین) سال ۱۳۶۴، ایرج افشار سیستانی (جغرافیای تاریخی دریای پارس) سال ۱۳۷۶ و حسین نوربخش (جزیره قشم و خلیج فارس) در سال ۱۳۶۹ کهن‌ترین نام پهنه دریایی بین عمان فعلی و هند، دریای ارترا، ایرترا یا دریای اریتره بوده است. این نام در منابع مکتوب یونانی به شکل‌های گوناگون تکرار شده است. نئارک یکی از سرداران اسکندر مقدونی می‌نویسد: می‌گویند در این جزیره (هرمز و قشم) مقبره یکی از سلاطین بزرگ به نام اریتر وجود دارد. او به دنبال حمله شیرها در ساحل دریای پارس به گله‌هایشان به این جزیره رسید و با آباد کردن آن بر تمام آب‌های منطقه مسلط و حاکم شد.

به نقل از کتاب دریای اریتره، ترجمه نسخه ویلفرد هاروی شوف صفحه ۴۸ بر اساس نوشته آگاتارشید مورخ رومی، نوشته شده است که: اریتره مردی بود معروف به مال و ثروت‌زاده پارس. کورش در مسیر خود به سمت بابل، به رودخانه جینوس رسید که در فصل بهار از کوه‌های ماتین آغاز شده، از داردانیا (یک استان رومی

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «وَعَلِيَّةُ : الْمَدِينَةُ ، مَا بَابٌ مِنْ أَبْوَابِهَا إِلَّا نَلَّكَ مُصَلِّتٌ سِنَةٌ بِنْتُهُ . وَبِمَكَّةَ بِئَلْ ذَلِكُ ، ثُمَّ قَالَ : « فِي بَحْرِ الْفَارِسِ مَا هُوَ فِي بَحْرِ الرُّومِ مَا هُوَ ثَلَاثًا ، ثُمَّ ضَرَبَ بِكَفِّهِ الْيَمَنِيَّ عَلَى الْيَسْرِيِّ ثَلَاثًا . فَقَالَ لِي ابْنُ أَبِي سَلَمَةَ (۳) : فِي هَذَا الْحَدِيثِ ثَرْيَةٌ (۴) مَا حَبِطَتْ . قُلْنَا مَا هُوَ ؟ قَالَ : شَهِدَ جَابِرٌ أَنَّ ابْنَ صَبَّيْرٍ . قُلْتُ : لَا ، فَإِنَّ ابْنَ صَبَّيْرٍ قَدْ مَاتَ . قَالَ : وَإِنَّ مَاتَ . قُلْتُ : قَدْ أَسْلَمَ . قَالَ : وَإِنَّ أَسْلَمَ . قُلْتُ : فَبِئَرَهُ قَدْ دَخَلَ الْمَدِينَةَ . قَالَ : وَإِنَّ دَخَلَ الْمَدِينَةَ (۵) .

می‌کردند. همچنین فنیقی‌ها نخست در جزیره‌ها و سرزمین‌های پیرامون خلیج فارس زندگی و دریانوردی می‌کردند.

در دوران داریوش هخامنشی، وی از دریانوردان برجسته ایرانی، فنیقی و ساتراپ‌های یونانی نشین امپراتوری پارس درخواست کرد تا برای کشف سرزمین‌های جدید به دریانوردی بپردازند که در نتیجه شناخت ایرانیان نسبت به خلیج فارس بیشتر شد.

خلیج فارس از نظر جغرافیای سیاسی، استراتژیک، انرژی، تاریخ و تمدن یک پهنه آبی مهم و حساس در دنیا محسوب می‌شود. خلیج فارس محور ارتباط بین اروپا، آفریقا، آسیای جنوبی و جنوب شرقی

است که از نظر راهبردی در منطقه خاورمیانه به عنوان بزرگترین و مهم‌ترین مرکز ارتباطی میان این ۳ قاره و همچنین اقیانوس اطلس، دریای مدیترانه، دریای سرخ و اقیانوس هند است.

وقتی که پیامبر اکرم (ص) از خلیج فارس یاد می‌کنند:

روزی پیامبر مکرم اسلام (ص) در جمع اصحابشان در خصوص دجال صحبت می‌فرمایند و نهایتاً این گونه بیان می‌کنند: «المدینة، ما باب من ابوابها الا ملک مصلت سیفه یمنعه و بمكة مثل ذالک. ثم قال: فی بحر فارس، ما هو، فی بحر الروم ما هو. ثلاثاً، ثم ضرب بکفه الیمنی علی الیسری» (حدیث مسند ابی یعلی الموصلی البغدادی).

ترجمه آن به این شرح است: در مدینه هیچ دروازه‌ای نیست مگر اینکه فرشته‌ای در حالیکه شمشیرش را بیرون آورده از ورود (دجال) ممانعت کند. سپس پیامبر (ص) سه بار گفتند: (دجال) در دریای فارس و در، دریای روم نیست و سپس سه بار کف دست راست خود را بر کف دست چپشان زدند.

طمع پرتغالی‌ها برای تصرف خلیج فارس

شاه اسماعیل یکم در سال ۸۸۵ خورشیدی همکاری مشترک با دریانورد مشهور پرتغالی آلبوکرک را در دستور کار خود قرار داد. زمانی که وارد خلیج فارس شدند پس از مدتی قشم، جزیره هرمز و

بندرعباس را کاملاً تصرف کردند. شاه اسماعیل صفوی قصد مبارزه با آنان را نداشت، همین سیاست وی سبب شد به مرور زمان پرتغالی‌ها در آن نواحی قدرت گرفته و حس مالکیت پیدا کنند. آنان در مسقط (پایتخت عمان امروزی) پایگاه دیگری ایجاد کردند و بر منطقه کاملاً مسلط شدند، از این رو شاهان صفوی دیگر نتوانستند آنان را از آن ناحیه بیرون کنند

سرانجام در سال ۱۶۲۲ میلادی توسط امام قلی خان با کمک کمپانی هند شرقی، کلانتران شمال هرمزگان و نیروهای تحت امرش در شیراز عملیات بازپس‌گیری جزیره هرمز صورت گرفت و پیروز شدند.

دکتر کوهزاد رئیس پور

(عضو هیئت علمی گروه جغرافیا دانشگاه زنجان)

عوامل تخریب پوشش گیاهی و مراتع استان زنجان

استان زنجان با وسعتی بیش از ۲۲ هزار کیلومتر مربع در شمال غرب کشور بین ۳۵ درجه و ۳۳ دقیقه الی ۳۷ درجه و ۱۵ دقیقه و ۳۷ درجه عرض جغرافیایی شمالی و ۴۷ درجه و ۱۰ دقیقه الی ۴۹ درجه و ۲۶ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار دارد. استان زنجان به لحاظ طبیعی منطقه ای کوهستانی است که فلات زنجان نیز نامیده می شود و یکی از استان های کوهستانی کشور به شمار می آید و از شمال به استان های گیلان، اردبیل، آذربایجان شرقی، از شرق به استان قزوین، از جنوب به استان همدان، از جنوب غرب به استان کردستان و از غرب به آذربایجان غربی محدود است (سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان زنجان، ۱۳۸۳).

مساحت استان زنجان طبق آخرین تقسیمات کشوری (۱۳۸۶) برابر با ۲۱۷۷۳ کیلومترمربع می باشد، که حدود ۳۴/۱ درصد از کل مساحت کشور را در بر می گیرد و از این منظر استان زنجان در بین ۳۰ استان کشور رتبه بیستم را داراست. (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵: ۳۶) استان زنجان دارای ۷ شهرستان است و دارای ۱۲۱۰ آبادی است که از این تعداد ۹۷۸ آبادی دارای سکنه و بقیه خالی از سکنه می باشد. به جز منطقه طارم که دارای اقلیم خشک و معتدل است، سایر مناطق استان، اقلیمی سرد یا فراسرد دارد. متوسط بارندگی در مناطق مختلف استان ۲۰۰-۴۰۰ میلی متر است. در ارتفاعات آب و هوای سرد و کوهستانی، زمستان های پر برف و سرد و تابستان معتدل و خشک حکمفرماست و در دشت های مابین ارتفاعات آب و هوای معتدل تری وجود دارد.

مهمترین تپه ها و واحدهای اراضی استان کوه ها، تپه ها، فلات ها و تراس های فوقانی، دشت های دامنه ای و اراضی پست بادبزی شکل است. در این میان کوه ها و تپه ها با داشتن مساحتی برابر ۱۴۷۸ هزار هکتار حدود ۶۰ درصد سطح استان را در بر گرفته است و کمترین ثبت اراضی را اراضی پست در بر می گیرد که حدود ۵ درصد استان را می پوشاند.

مهمترین دشت های استان عبارتند از: دشت سلطانیه، زنجان، دشت ابهر، خرمدره و دشت های سجاجس، حلب، قیدار و گرماب، زرین آباد، گل تپه و دشت طارم، دشت ماهنشان و دشت انگوران، دندی هستند که این دشت ها از توان طبیعی و جغرافیایی قابل توجهی برای زندگی و فعالیت برخوردارند. سطح پهنه های جنگلی استان محدود و با توان اکولوژیک حفاظتی هستند. ارس، بنه، زالزاک، بادام کوهی، گیلاس وحشی و شیر خشت از جمله گونه های غالب پهنه های جنگلی استان است. گرچه اقلیم استان برای رویش جنگل سخت و شکننده است، به گونه ای که تنها کمتر از ۳ درصد استان را جنگل های تنک، نیمه انبوه و انبوه تشکیل می دهد، لیکن می توان جهت احیای پهنه ها دارای توان مناسب کاشت جنگل اقدام نمود. چرا که غنی سازی منابع جنگلی و مرتعی در مناطق اکولوژیک و رویشگاهی و حذف عوامل مخرب طبیعی یک ضرورت محسوب می شود.

مدیرکل منابع طبیعی و آبخیزداری استان زنجان گفت: هفت درصد از مراتع استان جزء مراتع خوب، ۶۰ درصد دارای وضعیت متوسط و ۳۳ درصد مراتع فقیر و غیر قابل بهره برداری است. سید حسن حسینی در گفت و گو با خبرنگار ایرنا افزود: براساس آمار موجود، سطح کل مراتع استان حدود ۱.۲ میلیون هکتار بوده که ۴۲۰ هزار هکتار آن جزء مراتع بیلاقی، ۳۰ هزار هکتار جزء مراتع قشلاقی و ۷۵۰ هزار هکتار جزء مراتع میانبند (مناطق بین قلمروهای بیلاقی و قشلاقی عشایر) است وی اظهار داشت: علت اهمیت حفظ مراتع، داشتن تولیدات فرآورده های گیاهی و دامی است و لزوم در دسترس بودن پوشش گیاهی برای داشتن منبع پایدار برای تغذیه انسانها امری حیاتی به حساب می آید.

از شست‌وشوی خاک جلوگیری می‌شود و بعد آب فرصت کافی برای نفوذ در خاک را پیدا کرده و در نتیجه باعث پرآب شدن قنات‌ها و چشمه‌ها می‌شود.

سیاست‌های اجرایی که برای توسعه بخش منابع طبیعی در اولویت قرار دارند، عبارتند از:

۱- جلوگیری از تبدیل اراضی به سایر کاربری‌هایی که در نهایت موجب تخریب طبیعت می‌شود و در راستای توسعه پایدار نیست.

۲- اعمال و تسهیل مالی، بانکی برای بهره‌برداران عرصه‌های مرتعی و جنگلی.

۳- تقویت و اهمیت بیشتر به بیمه محصولات جنگلی و مرتعی.

۴- ارتقای میزان آگاهی مرتع‌داران و جنگل‌نشینان با ارائه آموزش‌های علمی و عملی.

۵- ساماندهی دامداران ساکن در عرصه‌های جنگلی و مرتعی در جهت کاهش اتکای دام به مرتع و جنگل.

۶- شناسایی پتانسیل جنگل‌نشینان و مدون ساختن دانش بومی آنان و تلفیق با شیوه‌های نوین علمی و لحاظ کردن آنها در تدوین طرح‌ها و برنامه‌های اجرایی به منظور مشارکت بیشتر اهالی در راستای رسیدن به اهداف موردنظر.

۷- جایگزینی سوخت فسیلی به جای چوب، به عنوان تأمین‌کننده سوخت روستاییان بویژه در مناطق جنگلی.

۸- کاهش کشت دیم در جنگل‌ها و مراتع و توسعه جنگل‌کاری مصنوعی و احیا و غنی‌سازی جنگل‌های طبیعی.

(زینب باقری)

(دانشجوی کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی)

از جمله عوامل تخریب پوشش گیاهی و مراتع استان تعداد زیاد دام وابسته به مراتع و جمعیت مازاد بهره‌بردار از مراتع می‌باشد که این میزان ۸ برابر ظرفیت مراتع استان است. همچنین تبدیل مراتع به اراضی زراعی در سال‌های گذشته، مشاعی بودن اکثر مراتع، عدم شناخت مرتعداران از اصول صحیح مرتع و مرتعداری، کمبود آب شرب دام و عدم پراکنش صحیح دام در برخی مراتع، چرای بی‌رویه، زودرس و طولانی مدت، اختلافات محلی، عدم رعایت قوانین مربوطه در برخی مراتع و آتش‌سوزی‌های عمدی و غیرعمدی بویژه در شهرستان طارم، محدودیت‌هایی را در بهره‌برداری از این منابع طبیعی به وجود آورده است.

امروزه یکی از مشکلات منابع طبیعی بهره‌بردار بی‌رویه و تخریب وسیع عرصه‌های منابع طبیعی کشور است. متأسفانه بهره‌بردار بی‌رویه، عدم رعایت تعادل دام و مرتع، خشکسالی‌های مکرر و دلایل بیشمار دیگر این ثروت ملی را که به عنوان بستر حیات تلقی می‌گردد در معرض نابودی قرار داده است. مراتع کشور علیرغم آسیب‌های فراوانی که در سال‌های اخیر بر آن وارد شده است، نقش ارزنده‌ای در اقتصاد و امر اشتغال در کشور دارند (سلام‌پور و همکاران، ۱۳۹۷). بخش قابل ملاحظه‌ای از بهره‌برداران، هنوز از منطق اقتصاد معیشتی پیروی می‌کنند. در بسیاری از موارد درآمد بهره‌برداران هزینه‌های حداقل معیشت را نیز تأمین نمی‌کند. به‌گونه‌ای که یکی از علل فشار بر منابع مرتعی تأمین نبودن هزینه‌های زندگی بهره‌بردار است (مهرایی، ۱۳۹۰). برداشت بیش از حد مجاز که ناشی از افزایش تعداد دام و جمعیت بهره‌بردار ... می‌باشند، باعث کاهش پوشش گیاهی و نهایتاً کاهش تولید علوفه شده است و تخریب پوشش گیاهی مراتع عاملی برای جاری شدن سیل‌های ویرانگر بوده است. پوشش گیاهی مراتع سبب حفظ خاک و جلوگیری از فرسایش می‌شود؛ چراکه در مراتع از برخورد مستقیم قطرات باران با خاک جلوگیری کرده و مانع از ریزش شدن ذرات خاک می‌شود؛ همچنین وجود پوشش گیاهی مانع مسدود شدن راه‌های نفوذ آب به خاک و جاری شدن سیلاب‌ها و نهایتاً مانع تخریب مراتع خواهد شد. تأثیر مراتع در تأمین آب‌های زیرزمینی بسیار مهم است، چون وجود علف‌ها و گیاهان در مراتع باعث کاهش سرعت رواناب حاصل از بارندگی در سطح زمین شده و این حالت دو فایده عمده دارد، نخست اینکه

بررسی وضعیت سالمندی جمعیت در ایران

طی پنجاه سال اخیر، توسعه اجتماعی - اقتصادی، کاهش رشد جمعیت و افزایش امید به زندگی و بهبود سطح بهداشت از یک طرف و کاهش میزان باوری و مرگ و میر به ایجاد تغییرات شایان ملاحظه‌ای در ساختار جمعیت جهان شد، به طوری که در حال حاضر رشد جمعیت سالمندان بیشتر از رشد کل جمعیت جهان شده است. این موضوع به قدری اهمیت دارد که تاکنون اقدامات متعددی از سوی سازمان ملل متحد و همین طور کشورهای جهان در خصوص رسیدگی به وضعیت سالمندان صورت گرفته است. منظور از سالمندی جمعیت تعداد افراد ۶۰ ساله و بیش تر به ازای هر ۱۰۰ نفر جمعیت زیر ۱۵ سال است. مقدار سالمندی جمعیت با شاخصی تحت عنوان شاخص سالمندی اندازه‌گیری می‌شود. پایه و اساس پیری جمعیت فرایندی است تحت عنوان انتقال جمعیتی که در آن گذر مرگ و میر و سپس باروری، از سطح بالا به طرف پایین کاهش می‌یابد (سازمان ملل متحد، ۲۰۰۵). کاهش باروری وقتی که همراه با افزایش طول عمر باشد، ساختار سنی جمعیت را تغییر می‌دهد و به طور نسبی وزن جمعیت را به گروه‌های سنی بالاتر منتقل می‌کند. طی ۵۰ سال اخیر باروری کل در جهان از حدود ۵ بچه برای هر زن به ۲٫۶ بچه کاهش یافت و به نظر می‌رسد طی ۲۵ سال آینده به ۲٫۱ یعنی سطح جایگزینی برسد. هر چند که هم اکنون در اکثر کشورهای توسعه یافته مقدار آن زیر نرخ جایگزینی است. کاهش باروری در ایران نیز از نیمه ی دوم دهه ی شصت شروع شد. کاهش باروری به طرف پایین، کاهش مرگ و میر به ویژه در سنین بالا، نقش مهم و فزاینده ای در سالمندی جمعیت دارد. در مدت ۵ دهه ی اخیر در جهان امید زندگی در بدو تولد حدود ۲۰ سال افزایش یافت و از ۴۶ سال ۱۹۵۰ به ۶۸ سال در سال ۲۰۱۳ رسید. بر پایه اعلام سازمان ملل تعداد افراد ۶۰

ساله و بیشتر جهان در سال ۱۹۵۰ بالغ بر ۲۰۵ میلیون نفر بود. این مقدار در سال ۲۰۱۳ به ۳۰۰ میلیون نفر افزایش یافت. پیش‌بینی انجام گرفته نشان می‌دهد که تعداد جمعیت سالخورده‌گان جهان در سال ۲۰۵۰ به حدود ۲ میلیارد نفر افزایش می‌یابد که برای اولین بار از تعداد افراد زیر ۱۵ سال، بیشتر خواهد بود.

دیدگاه‌های مطرح در زمینه سالمندی

این نظریه عقیده دارد جامعه و فرد سالمند در رابطه با یکدیگر بسیاری از روابط دوجانبه خود را متقابلاً محدود می‌کنند. اجتناب نابینا بودن مرگ، فرد را قادر می‌کند که بخش مهمی از نقش‌های اجتماعی خویش را ترک کند. فرد سالمند وقتی خود را برای مرگ آماده می‌کند نقش‌های خود را یکی پس از دیگری رها می‌کند و در حالت عدم فعالیت قرار می‌گیرد. در همین زمان جامعه نیز خود را از سالمندان کنار می‌کشد و این کار را با اعمال رویه‌هایی مانند تنزلی کردن آن از نظر اقامت، آموزش و... به مرحله اجرا در می‌آورد.	نظریه عدم مشارکت: دیدگاه کارکردگراییانه
سنیز گرایی مسائل اجتماعی سالخورده‌گی را از زاویه‌ای انتقادی مورد توجه قرار می‌دهد و نتوان می‌کند نتوانی که در وضعیت سالخورده‌گان به واقع پیوسته است نه در نتیجه نیازهای اجتماعی بلکه به دلیل دست‌نهایی و تسلط قدرتهای دیگر سعی به پیوسته میان‌سالان به منابع و امکانات کم‌یاب جامعه است. به نظر سنیز گرایی هر پهنودی که بخواهد در وضعیت سالخورده‌گان صورت گیرد، لازم است از طریق رابطه قدرت این قدر انجام پذیرد به این معنا که آنها نخواهند توانست به مبارزه یا تیریری ساختاری بین خود و سایر طبقات، سعی برودازند. مگر اینکه برای عمل سیاسی سازمان یابند و نفوذ سیاسی بیشتری کسب نمایند.	سالخورده‌گی از دیدگاه سنیز
در این نظریه کیفیت زندگی افراد با سالمندان ناشی از کیفیت روابط اجتماعی یا به عبارتی نمایی از شدت و نوع روابط اجتماعی است.	نظریه روابط اجتماعی
این نظریه توسط مکتب شکاکو در سال ۱۹۵۰ مطرح شد و طبق این نظریه، سالمند و اجتماع متقابلاً یکدیگر را دفع می‌کنند و این حالت دفع و پس‌زدگی به وضع روانی سالمند بستگی دارد.	دفع بودن از قید
بر اساس این نظریه: ۱. برای اینکه شخص با مولفیت وارد دوره سالمندی شود باید تا سرحد امکان فعال بماند. ۲. بسیاری از افراد سن می‌توانند تا زمان مرگ به صورت انضامی فعال جامعه بمانند. ۳. به‌تنهایی تغییرات علاج‌ناپذیر زیست‌شناختی و مربوط به سالمندی، سالمندان یا میان‌سالان تاوانی ندارند و همان نیازهای روان‌شناختی و اجتماعی را دارند. یعنی سالمندان موفق به تعامل اجتماعی یا دیگران نیاز دارند. ۴. اکثر سالمندان سالم مطرح به نسبت یکپارخت فعالیت را حفظ می‌کنند. ۵. افراد سن اغلب می‌خواهند فعال باشند و خوشنودی از زندگی افراد سعی که درگیری فعال دارند بسیار زیاد است. ۶. افراد سن فعال احتمالاً در بیشتر عمر فعال بوده‌اند. به عبارت دیگر فعالیت پاسخی به دوره پیری نیست.	نظریه فعالیت
بر اساس این نظریه در دوران سالمندی علاوه بر اینکه میزان سلامتی بر چگونگی رفتار و زندگی سالمند تاثیر دارد شرایط مربوط به محیط اجتماعی نیز بر آنها اثر می‌گذارد این شرایط عبارتند از وضع مالی سالمند و حمایت‌های اجتماعی از او بر اساس این نظریه فقر مالی و عدم حمایت‌های اجتماعی دولتها و یا سازمان‌های مسئول دیگر بر کیفیت زندگی سالمندان تاثیر بسیار دارد.	نظریه محیط زندگی
بر اساس این نظریه مولفیت‌های اجتماعی و اقتصادی سالمند ادامه مولفیت‌های اجتماعی و اقتصادی او در دوران جوانی و بزرگسالی است که هنوز ادامه دارد. یعنی آخرین مرحله زندگی فرد دریاة مراحل قبلی است.	نظریه تناوب
این نظریه توسط روز (Roz) مطرح شده است. طبق این نظریه سالمندان به‌صورت گروه‌های جداگانه و متزوی از جامعه هستند و فرهنگ ویژه‌ای بر این گروه حاکم است که می‌توان آن را فرهنگ فرعی سن نامید.	سالمندان به‌عنوان یک فرهنگ فرعی
پنلرین- رویکرد فراموشی که میسبی بر تعبیرپذیری و تنوع است. مفاهیم متداول سن، ثابت و تعبیرناپذیر نیستند. بلکه بی‌ثبات و بسیار متغیر هستند یا عوض شدن فعل‌ها و نوع زندگی‌شان و یا گذاشتن نسل جدید به سالمندی شاید زبان و مفهوم جدیدی از سالخورده‌گی مطرح شود و توسعه یابد.	نظریه (پست‌مدرنیسم)
گروه سالمندان دارای ویژگی‌هایی هستند که اغلب در گروه‌های اقلیت یافت می‌شوند. مثل فقر، جدایی و تخریب که این نظریه بسیار شبیه به نظریه فرهنگ فرعی است یا این تفاوت که در گروه اقلیت احساس جدایی و حلاوت بیشتری مشاهده می‌شود تا گروه فرهنگ فرعی.	سالمند به‌عنوان گروه اقلیت

منبع: (جعفری، ۱۳۸۸، زارع مائزاتی، ۱۳۹۰، ادیبی، ۱۳۸۵)

سازمان جهانی بهداشت در سال ۲۰۰۲ سن ۶۰ سالگی را برای افراد سالمند تعریف می‌نماید. جهان در سایه پیشرفته‌های علمی به ویژه پزشکی و امید زندگی شاهد افزایش تعداد و نسبت سالمندان بوده است. بر پایه ی اعلام سازمان ملل تعداد افراد ۶۰ ساله و بیشتر جهان در سال ۱۹۵۰ بالغ بر ۲۰۵ میلیون نفر بود. این مقدار در سال ۲۰۱۳ به ۳۰۰ میلیون نفر افزایش یافت. پیش‌بینی انجام شده نشان می‌دهد که تعداد جمعیت سالخورده‌گان جهان در سال ۲۰۵۰ به حدود ۲ میلیارد نفر افزایش یابد که برای اولین بار از تعداد افراد زیر ۱۵ سال، بیشتر خواهد بود. در آخرین سرشماری کشور در سال ۱۳۹۵ سهم سالمندان ۶۰ ساله و بیشتر ۹,۳ درصد بوده که از سال ۱۳۵۵ با ۵,۳ درصد همواره روند افزایشی داشته است. این افزایش در مناطق شهری و روستایی نیز دیده شده است. با این تفاوت که سهم سالمندان همواره در مناطق روستایی بیشتر از مناطق شهری است. در سال ۱۳۹۵ بیش از ۱۰ درصد از جمعیت روستایی ۶۰ ساله و بیشتر بوده اند که این نسبت در مناطق شهری ۹,۱ درصد بدست آمده است.

نسبت سالمندان ۶۰ ساله و بیشتر به کل جمعیت برحسب مناطق از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۵

مناطق	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۵
کل	۶۵	۵۳	۵۴	۶۶	۷۳	۹۳
شهری	۶۱	۵	۵,۲	۶,۱	۶,۸	۹,۱
روستایی	۶۸	۵۵	۵,۷	۷,۴	۸,۴	۱۰,۱

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵

بررسی‌ها نشان می‌دهد متوسط رشد سالانه ی جمعیت سالمندان در دوره ۱۳۹۰-۱۳۳۵، برابر با ۲,۹ بوده است. یعنی بیشتر از متوسط رشد جمعیت ایران در همین دوره آماری که برابر با ۱ بوده است. بررسی شاخص میزان سالخوردگی جمعیت به تفکیک نقاط شهری و روستایی از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰ نشان دهنده روند رو به افزایش میزان سالخوردگی می‌باشد، بر این اساس رشد سالخوردگی نقاط روستایی بیشتر از نقاط شهری می‌باشد، براین اساس میزان سالخوردگی نقاط روستایی از ۴,۱۸ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۶,۵۱ درصد در سال ۱۳۹۰ و میزان سالخوردگی نقاط شهری نیز از ۳,۵ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۵,۴ درصد در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است. همچنین میزان سالخوردگی کل کشور از ۷,۳ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۶,۱ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد، عواملی چون مهاجرت جوانان از روستاها، کاهش باروری در نقاط روستایی و افزایش میانگین سنی این نواحی از مهمترین عوامل موثر در بالا بودن رشد میزان سالخوردگی این نواحی می‌باشد.

شاخص میزان سالخوردگی^۱ جمعیت به تفکیک نقاط شهری و روستایی از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵

شرح	کل کشور	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۳۵	۳,۹۷	۳,۵	۴,۱۸
۱۳۴۵	۳,۸۶	۳,۵۱	۴,۰۸
۱۳۵۵	۳,۵۲	۳,۳۴	۳,۶۸
۱۳۶۵	۳,۰۴	۲,۹۶	۳,۱۳
۱۳۷۰	۳,۳۹	۳,۲۱	۳,۶۲
۱۳۷۵	۴,۳۲	۳,۹۹	۴,۸۴
۱۳۸۵	۵,۱۹	۴,۷۷	۶,۱
۱۳۹۰	۵,۷۲	۵,۴	۶,۵۱
۱۳۹۵	۶,۱	۵,۹۱	۶,۷۱

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵

بررسی شاخص نسبت سالمندی جمعیت به تفکیک نقاط شهری و روستایی از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ نشان می‌دهد، شاخص نسبت سالمندی در کل کشور از ۱۴,۱۷ در سال ۱۳۴۵ به ۳۵,۱ در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است، همچنین در نقاط شهری این میزان از ۱۳,۸۷ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۳۵,۴ درصد در سال ۱۳۹۰ و در نقاط روستایی این نسبت از ۱۴,۳۵ درصد سال ۱۳۴۵ به ۳۴,۴ درصد سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است.

شاخص نسبت سالمندی^۲ جمعیت به تفکیک نقاط شهری و روستایی از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۵

سال	کل کشور	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۴۵	۱۴,۱۷	۱۳,۸۷	۱۴,۳۵
۱۳۵۵	۱۱,۸	۱۲,۱۸	۱۱,۵۱
۱۳۶۵	۱۱,۹	۱۲,۱	۱۱,۸
۱۳۷۰	۱۲,۹۲	۱۲,۶۲	۱۳,۲۷
۱۳۷۵	۱۶,۸	۱۶,۳	۱۷,۴
۱۳۸۵	۲۹	۲۸,۷	۲۹,۵
۱۳۹۰	۳۵,۱	۳۵,۴	۳۴,۴
۱۳۹۵	۳۸,۶۲	۳۸,۷۱	۳۸,۷۸

۱. میزان سالخوردگی جمعیت: این میزان حاصل تقسیم جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر به کل جمعیت است.

۲. نسبت سالمندی جمعیت: این نسبت حاصل تقسیم جمعیت ۶۰ ساله و بیشتر به جمعیت زیر ۱۵ سال است.

برآوردهای سازمان ملل و سازمان بهداشت جهانی حاکی از آن است که تا سال ۲۰۳۰ میلادی جمعیت سالمندان در دنیا از درصد به ۱۶ درصد و در ایران از ۶٫۵ درصد به ۱۷٫۵ درصد افزایش خواهد یافت. تعداد سالمندان ایران از کمتر از ۲۰ میلیون نفر در سال ۱۳۳۵ با بیش از ۶ برابر شدن در سال ۱۳۹۵ به بالای ۷٫۴ میلیون نفر رسیده است. این در حالی است که جمعیت کشور در طی این مدت کمی بیشتر از ۴ برابر شده است. این نشان می‌دهد سرعت افزایش سالمندان در ۶۰ سال گذشته حدود دو برابر جمعیت کشور افزایش یافته است. همچنین تعداد سالمندان مناطق شهری کشور طی نیم قرن گذشته در مناطق شهری حدود ۹ برابر و در مناطق روستایی حدود ۲ برابر شده است.

جمعیت و رشد جمعیت سالمندان کشور از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۵

سال	جمعیت (نفر)		متوسط رشد سالانه (درصد)	
	کل	سالمند	کل	سالمند
۱۳۴۵	۲۵۷۸۸۷۲۲	۱۶۳۸۰۲۲	۳٫۱۳	۳٫۳۰
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	۱۷۷۱۶۱۴	۲٫۱۷	-۰٫۷۹
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۲۶۸۶۳۵۰	۳٫۹۱	۴٫۲۵
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۳۹۷۸۱۲۷	۱٫۹۶	۴
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۵۱۳۱۰۴۳	۱٫۶۲	۲٫۵۶
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۴۱۴۰۹۱	۱٫۲۶	۳٫۷۷

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵

محمد رضا نعمتی

(دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری)

امنیت اجتماعی در فضاها شهری

در مجموع امنیت مفهومی نسبی است و مانند بقیه مفاهیم ابداع شونده در زندگی اجتماعی مطلق نیست و مفهومی چند بعدی است و ابعادی چون داخلی، خارجی، ملی، منطقه ای، شهری و... را در برمی گیرد. این مفهوم هم بعد عینی و هم بعد ذهنی را شامل میشود که در بعد عینی به معنای نبودن تهدید واقعی است و در بعد ذهنی فقدان احساس هراس را در برمی گیرد. از دید بسیاری از صاحب نظران احساس امنیت که بعد ذهنی این مقوله می باشد مهم تر از ابعاد عینی وجود امنیت است (رسولی، ۱۴۰۰: ۵۸). حتی میتوان ادعا کرد که اثرات و خسارات احساس ناامنی از خود ناامنی بدتر است (کریمی و دانش مهر، ۱۳۹۸: ۲). واکنشهای افراد در جامعه، به مقدار زیادی به میزان دریافت و ادراک آنها نسبت به تصویری که از واقعیت دارند، بستگی دارد، نه خود واقعیت (فرچپور و همکاران، ۱۳۹۷: ۷۷) در نتیجه بایستی این احساس را در ذهن تمامی افراد جستجو و اندازه گیری کرد. از میان ابعاد مختلف امنیت، امنیت اجتماعی از رویکردهای متأخر در مطالعات امنیت به ویژه در میان اروپاییان بوده است. از اوایل دهه ۱۹۹۰، مجموعه ای از نوشته های بوزان، اوله و بور و تعدادی از همکارانش صرف تفسیر مفهوم امنیت اجتماعی شد. دلیل طرح این عنوان، تهدیدهایی بود که هویت گروه های کوچک و اقلیت ها را مورد خطر قرار داده بودند. به این صورت که از یک طرف با رشد تکنولوژی و کارخانجات صنعتی، هویت گروه های ذکر شده در تقابل با گروه های پر قدرت قرار گرفته و به ناچار از صحنه جامعه حذف می شدند و از طرف دیگر با افزایش میزان مهاجرت از کشورهای توسعه نیافته ی جهان سومی به کشورهای توسعه یافته و صنعتی، جامعه به نوعی گرفتار تقابل و تعارض منافع هویت ها و گروه های موجود شده و یکپارچگی خود را نیز از دست داده و در مرحله آخر هویت و موجودیت خود را در خطر می دید. مفهوم امنیت اجتماعی برای اولین بار در سال ۱۹۸۳ در کتاب مردم، دولت ها و هراس اثر بری بوزان مطرح شد. از لحاظ نظری، تعریف امنیت اجتماعی

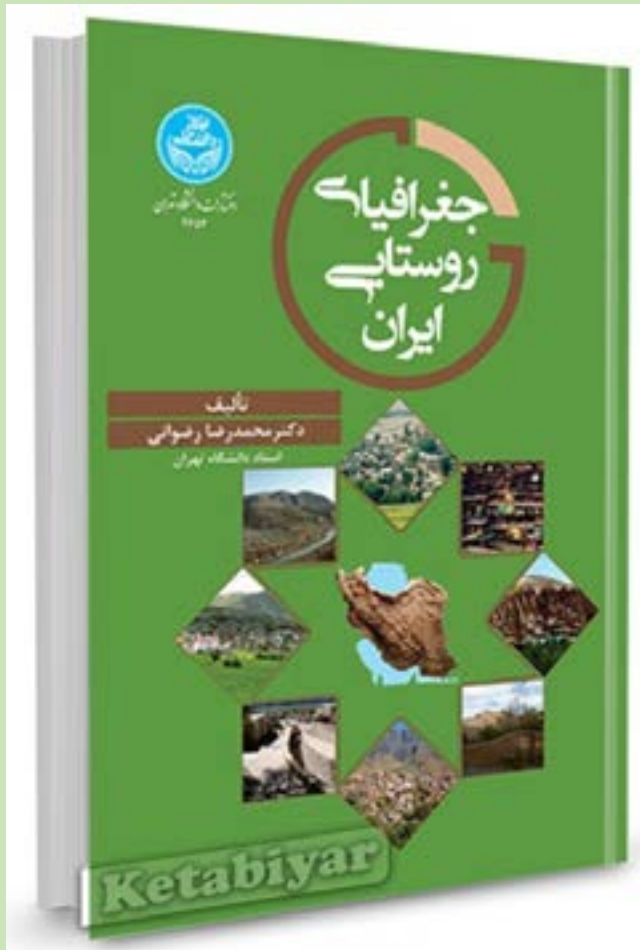
امروزه گسترش شهرنشینی و رشد فزاینده جمعیت شهری، موجب پیچیده تر شدن مسائل و مشکلات فضاها شهری و در نتیجه بروز ناامنی (سقای و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۳) و افزایش جرم و جنایت شده است؛ به گونه ای که ضعف امنیت و احساس امنیت یکی از چالش های اساسی فضاها شهری در قرن حاضر است (بزرگوار و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۶۸). تغییرات گسترده ژئوپلیتیکی، اجتماعی-سیاسی و اقتصادی ناشی از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، پایان جنگ سرد، جهانی شدن شتابان و توسعه سریع اطلاعاتی-فناوری تأثیر عمده ای بر محیط امنیت بین المللی داشته است. و مرز بین بازیگران داخلی و خارجی کشور و همچنین وضعیت جنگ و صلح را محو می کند و آسیب پذیری جوامع کوچک و توسعه نیافته و در حال توسعه را افزایش داده است (Banke, C. F., & Hjortshøj, A. M., 2018). نظام نوین جهانی از همان آغاز با ناامنی هرج و مرج بحران و جنگ رو به رو بوده است. از اواخر دهه ۱۹۸۰ تمرکز مطالعات امنیتی از دغدغه های صرفاً نظامی دور شده و مسائل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست محیطی را شامل می شد و به جای ارائه یک دیدگاه دولت محور در مطالعات امنیتی، بر مردم تمرکز می کرد (شیهان، ۲۰۰۵، ۴۴). به علاوه، گسترش اقتصاد بازار، ادغام امور مالی، سرمایه گذاری و تولید جهانی، تشدید روند جهانی شدن و افزایش فناوری های ارتباطی مدرن به طور فزاینده ای تفکر سنتی دولت محور را به چالش کشید. در همین حال، فهمیده شد که رویکرد سنتی و صرفاً نظامی به امنیت ناکافی است و رویکردهای گسترده تر و چندبخشی تری برای شناسایی سایر حوزه های امنیتی مورد نیاز است. این تغییر پارادایمیک که در طول دهه ۱۹۸۰ رخ داد، مفهوم امنیت را به دو روش مختلف گسترش داد. اولاً، امنیت نباید به گفتمان نظامی محدود شود، بلکه باید حوزه های اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و سیاسی را که هم علل و هم آثار امنیت هستند، در بر گیرد. دوم، مسائلی که باید به آنها پرداخته شود، نه تنها نباید به دولت، بلکه به مردم، بخش های غیردولتی اشاره دارد.

به طور کامل مورد توافق قرار نگرفته است و امکان تفسیر گسترده‌ای از این مفهوم را فراهم می‌کند. در نتیجه، امنیت اجتماعی یک تعریف شناخته شده بین‌المللی ندارد و هر تعریفی در طول زمان و در داخل کشورها و سازمان‌های بین‌المللی از دهه ۱۹۹۰ تغییر کرده است (Burgess, J. Peter & Sissel Haugdal Jore 2008) با توجه به پیچیدگی فزاینده تهدیدات مدرن (Rhinar.d.a, M 2007) امنیت اجتماعی برخاسته از خواسته‌های اساسی جامعه بوده و به عنوان شکلی از حکمرانی امنیتی، بر اهمیت مشارکت گسترده تر مردم در فرآیندهای امنیتی تاکید دارد. در نتیجه در این فرآیند، امنیت اجتماعی جایگزین دفاع نظامی نیست، بلکه جزء مکمل آن به عنوان یکی از ارکان امنیت ملی و ابزاری مؤثر برای بازدارندگی از تهدیدات مدرن است گرجستان حتی تهدیدهایی که به طور سنتی با امنیت ملی مرتبط بوده و نیاز به پاسخ نظامی دارند، به طور فزاینده‌ای نیاز به مشارکت غیرنظامی دارند. (Burgess, J. P., & Mouhle, N . 2007). هدف نهایی امنیت اجتماعی این است که جامعه توانایی مقاومت در برابر تهدیدات ترکیبی را به دست آورد و پیاموزد که با محیط امنیتی در حال تغییر سازگار شود که نیاز به دید گسترده تر و دموکراتیک تری از امنیت دارد. به همین دلیل است که در برنامه ریزی و اجرای سیاست امنیتی باید به مسائل اجتماعی-اقتصادی، تمرکززدایی از امنیت، مشارکت طیف وسیعی از گروه‌های اجتماعی و افزایش درجه دموکراسی در این زمینه توجه زیادی شود. از جنبه‌های مهم توجه به امنیت اجتماعی این است که این مفهوم با درجه بالایی از تمرکززدایی در برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌های امنیتی مشخص می‌شود که به آن اجازه می‌دهد فرآیندهای طولانی تصمیم‌گیری و سلسله مراتب عمودی بوروکراتیک را در مواقع بحران دور بزند. اگرچه امنیت اجتماعی ابزاری مؤثر برای بازدارندگی تهدیدات مدرن است، اما معرفی آن در کشورهای در حال توسعه مملو از مشکلات است. این امر مستلزم مسئولیت، اعتماد، آمادگی و مشارکت بالای جامعه است. در عین حال، اجماع عمومی، انسجام و همبستگی برای عملکرد کامل آن مورد نیاز است با توجه به وضعیت موجود این تصور وجود آمده که مناسبات بین‌المللی و ظهور تکنولوژی‌های نوین موجب کاهش کنترل بر رفتارهای شهروندان توسط دولت‌ها شده است و نیز همین امر باعث شده تا میزان و نوع آسیب‌ها و ناامنی‌های اجتماعی تغییر کند. معضل اصلی کشورهای جهان سومی برخلاف اکثر کشورهای توسعه یافته که کمبود نیروی جوان و پیری جمعیت می‌باشد، جوانی جمعیت می‌باشد. ایران به عنوان کشوری در حال توسعه نیز با تحولات و دگرگونی‌های گسترده و سریع در ساختارهای خود و نیز در جامعه خود مواجه بوده است. نتیجه این تغییر و تحولات گسترده و سریع در ابعاد مختلف از جمله سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی موجب تحمیل آسیب‌های اجتماعی متنوع بر جامعه ایران گشته است تا جاییکه متوسط رشد ۱۵ درصدی آسیب‌های اجتماعی طبق اعلام بهزیستی کشور را در سال گذشته را موجب شده است. از جمله این آسیب‌ها می‌توان به بی‌عدالتی اجتماعی، طلاق، شکاف نسلی، سرگشتی فرهنگی، حاشیه نشینی، افزایش نزاع خیابانی، فقر، اعتیاد، و سرقت اشاره نمود. همچنین تمام مراکز استانهای کشور نیز با افزایش درصد شهرنشینی نسبت به دوره‌های

گذشته سرشماری مواجه بوده‌اند و در حال حاضر درصد شهرنشینی در ایران تقریباً ۷۴ درصد می‌باشد. ناتوانی بسیاری از شهرها در تأمین، کار مسکن و خدمات متناسب با افزایش جمعیت، سبب شهرنشینی لجام گسیخته‌ای می‌شود که پیامدهای مهمی برای کیفیت زیست و ثبات اجتماعی شهرها دارد (حسینی و همکاران ۱۳۹۸: ۸۱۴). مناطق شهری به دلیل تفاوت در میزان برخورداری از مواهب شهری و احساس تفاوت و تبعیض، دچار میزان بالایی از احساس محرومیت و فراموش شدن متفاوتی هستند که متأسفانه توسط مدیریت شهری مورد توجه کافی قرار گرفته است و چنین اقداماتی باعث احساس امنیت متفاوتی در بین شهروندان گشته است.

معرفی کتاب

معرفی کتاب جغرافیای روستایی ایران

موضوع : جغرافیا

نویسنده : دکتر محمدرضا رضوانی

ناشر : دانشگاه تهران

تعداد صفحات: ۴۰۸

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲

نواحی روستایی به دلیل کارکردهای متنوع و ارزشمند اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیط‌زیستی خود اهمیت فزاینده‌ای یافته‌اند. این نواحی به ویژه در چند دهه گذشته تحت تأثیر عوامل درونی و بیرونی و در مقیاس‌های مختلف فضایی دچار تغییرات و تحولات گسترده، سریع و عمیقی در ابعاد مختلف شده‌اند که کارکرد و ساختار آنها را تحت تأثیر قرار داده است. در کتاب جغرافیای روستایی ایران اثر دکتر محمدرضا رضوانی که توسط انتشارات دانشگاه تهران به چاپ رسیده، ویژگی‌ها، تحولات و تغییرات کارکردی و ساختاری فضاهای روستایی و عوامل موثر بر آنها با استناد به پژوهش‌های انجام گرفته و نیز آمارها و اطلاعات در دسترس بررسی و تحلیل شده است. کتاب حاضر منبع بسیار خوبی برای دانشجویان رشته‌های جغرافیا، جامعه‌شناسی، توسعه روستایی و دیگر رشته‌های مرتبط در مقاطع مختلف تحصیلی است. همچنین از آنجا که شناسایی و درک روند تحولات نواحی روستایی لازمه هر گونه اقدام برای برنامه‌ریزی و توسعه این نواحی است، این کتاب نیز مرجع باارزشی برای کارشناسان و مدیران برنامه‌ریزی و توسعه روستایی، برنامه‌ریزی منطقه‌ای و آمایش سرزمین در کشور است.

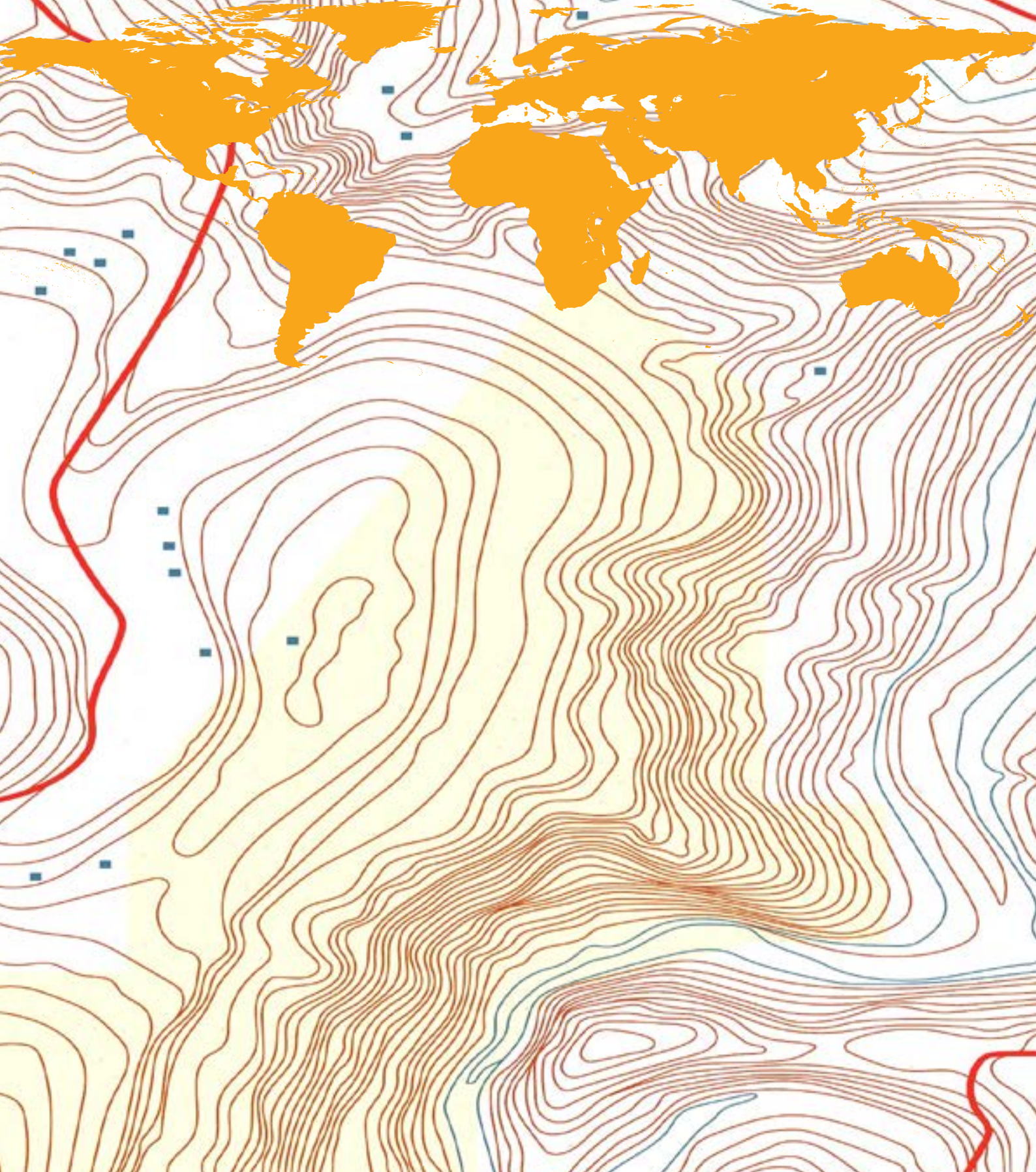
فصل‌های دوم تا هفتم کتاب برای دانشجویان دوره کارشناسی و فصل‌های اول و هشتم برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی مناسب است. در تالیف این کتاب از جدیدترین داده‌ها و آمارها استفاده شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

گزیده کتاب جغرافیای روستایی ایران

تفکیک شهر و روستا از یکدیگر از قدیمی‌ترین موضوعات در جغرافیاست. در طول تاریخ، موضوع روستا با بسیاری از موضوعات دیگر، از جمله به‌عنوان منبع غذا و انرژی، طبیعت بکر، زمین بازی یا جایی برای فرار، فضای طبیعت، شکننده و نیازمند حفاظت و نوسازی شناخته شده است. برای افراد غیر حرفه‌ای تعریف واژه‌های روستا و شهر ساده به نظر می‌رسد، اما این کار در عمل با ابهام فراوانی روبروست. این مشکلات با نبود توافق بر سر تعریف استاندارد مفهوم روستا تشدید می‌شود.

از طرف دیگر روستا پدیده‌ای است زنده که معنا و ماهیت آن در گذر زمان تغییر کرده است، به گونه‌ای که در منابع مختلف، تعاریف متعددی وجود دارد. در دوره‌ای طولانی از تاریخ ایران، واژه‌ی روستا، برای شهر (شهرهای کوچک) هم اطلاق می‌شد، اما این واژه در دوره قاجار و پهلوی فقط برای روستاها به کار رفت. در گذر زمان، نه تنها معنا، بلکه ماهیت و کارکردهای روستا نیز تغییر کرده است، چنان‌که دیرزمانی روستا گنجینه فرهنگ مردمی و سنت‌های کهن بوده است، اما این شاخصه روز به روز کمرنگ‌تر می‌شود...

آدرس: استان زنجان - جاده تبریز - دانشگاه زنجان - دانشکده
ادبیات و علوم انسانی، ساختمان اجتماعی - گروه جغرافیا

کد پستی: ۴۵۳۷۱۳۸۷۹۱

تلفن: ۰۲۴۳۳۰۵۴۲۰۳

سایت: <http://znu.ac.ir> ، <http://cul.znu.ac.ir>

ایمیل: Geography.Znu1401@gmail.com